

Methoden van zoeken en toekomstbeeld

Verschillen in zoekgedrag van vrouwen en mannen

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat meer mannen dan vrouwen via informele kanalen een baan vinden. Dit sekseverschil wordt veelal met de 'job-search-theory' (McKenna, 1985) verklaard: mannen hechten in het algemeen meer waarde aan het vinden van een baan en zijn daarom meer bereid kosten te maken voor het zoeken naar een baan. Het is echter niet mogelijk met behulp van de theorie van McKenna verschillen in het zoekgedrag tussen vrouwen onderling te verklaren. In dit artikel wordt een poging ondernomen om via toekomstverwachtingen zoekgedrag te verklaren. De hypothesen die uit het theoretisch model worden afgeleid, worden empirisch getoetst in een onderzoek onder 124 vrouwelijke en 325 mannelijke afgestudeerden van 'mannelijke' hogere beroepsopleidingen. De hypothesen worden bevestigd: naarmate vrouwen meer verwachten over tien jaar een full-time baan te hebben zoeken ze intensiever, zoeken ze vaker via informele methoden en zoeken ze minder via formele methoden.

Inleiding

Uit onderzoek komt naar voren dat vrouwen en mannen verschillen in het gebruik van sociale contacten om een baan te vinden: vrouwen vinden hun baan aanzienlijk minder vaak via persoonlijke contacten dan mannen dat doen (Concoran e.a., 1980), dit ondanks het gegeven dat vriendschapsnetwerken van vrouwen en mannen in omvang niet sterk uiteenlopen (Fisher en Oliker, 1983). Wel blijken vrouwen over minder zogehe-ten zwakke bindingen¹ te beschikken (Willmott, 1987), die juist voor het vinden van een baan van cruciaal belang lijken te zijn. Deze bindingen blijken namelijk bij uitstek geschikt om bruggen te slaan over sociale scheidslijnen heen en zijn daarom van belang in de verspreiding van informatie. Hoe meer zwakke bindingen iemand heeft, des te groter is de kans dat de persoon via-via iets te horen krijgt over een vacante baan.

Een verschil in de aard van de netwerken van mannen en vrouwen wordt eveneens gevonden in

een onderzoek van McPherson en Smith-Lovin (1986). Zij vinden dat evenveel vrouwen als mannen lid zijn van vrijwilligersverenigingen en organisaties (een belangrijke bron van zwakke bindingen), maar dat de verenigingen waar vrouwen lid van zijn kleiner en homogener zijn dan de verenigingen waar mannen lid van zijn. Dit resulteert in minder contacten en dus een geringer aantal zwakke bindingen. In een eerder onderzoek van McPherson en Smith-Lovin (1982) bleek al dat de verenigingen en organisaties waar vrouwen lid van zijn over het algemeen in het netwerk van verenigingen een nogal perifere positie innemen; dit in tegenstelling tot de verenigingen en organisaties waar mannen lid van zijn. Ook dit verschil duidt op een geringer aantal zwakke bindingen bij vrouwen.

De relatie tussen het gebruik van zwakke bindingen en het vinden van een baan is voornamelijk onderzocht bij mannelijke respondenten (Granovetter, 1974; Lin e.a., 1981; De Graaf en Flap, 1988). Campbell (1985) concludeert na onderzoek dat de sterke positieve relatie tussen sociale hulpbronnen en arbeidsmarktpositie alleen gebaseerd is op data van mannen. Bij vrouwen wordt tussen deze twee variabelen geen relatie gevonden. Theorievorming over de relatie tussen sociale netwerken en arbeidsmarktposities, zoals onder meer in de sociaal-kapitaal-these (Flap en De Graaf,

* Karin Sanders is als aio verbonden aan het Interuniversitair Centrum voor theorievorming en methodenontwikkeling in de Sociologie (ICS) aan de Rijksuniversiteit te Groningen. Anneke van Doorne-Huiskes is als universitair hoofddocent verbonden aan de vakgroep Empirisch Theoretische Sociologie van de Rijksuniversiteit te Utrecht en als bijzonder hoogleraar aan de Landbouwwuniversiteit te Wageningen.

1985) is dan ook voornamelijk gebaseerd op deze 'mannelijke' data.

Een logisch gevolg van het gegeven dat mannen aanzienlijk vaker dan vrouwen een baan vinden via informele kanalen, lijkt te zijn dat vrouwen frequenter dan mannen via andere kanalen een baan vinden. Dit wordt bevestigd in een onderzoek van USA Department of Labor (1975). In dit onderzoek werd aan jongeren tussen de 20 en 24 jaar gevraagd via welke methoden ze aan hun eerste baan zijn gekomen. Bij vrouwen blijkt dat voornamelijk via formele kanalen gegaan te zijn (48% van de vrouwen tegen 29% van de mannen), terwijl 31% van de mannen (tegen 19% van de vrouwen) de eerste baan via informele kanalen vindt.

In een onderzoek naar de vestigingsplaatsen van vrouwelijke huisartsen vinden Kortenhoeven e.a. (1987) een verschil tussen vrouwen en mannen in hun zoekgedrag, in die zin dat vrouwelijke huisartsen in vergelijking met mannelijke huisartsen minder gebruik maken van verschillende soorten zoekmethoden. Zij vinden dat mannen in het zoeken naar een baan meer dan vrouwen gebruik maken van zowel (1) formele kanalen als (2) informele kanalen als (3) 'het rechtstreeks benaderen van aanbieders' als (4) 'het zoeken via het verrichten van beroepswerkzaamheden'. Naast dit zoeken via verschillende methoden blijken mannen actiever en effectiever te zoeken dan vrouwen. Dit wil zeggen dat mannen meer gebruik maken van die zoekmethoden die de meeste kans op succes bieden.

Voor het verklaren van deze verschillen tussen vrouwen en mannen in zoekactiviteiten wordt veelal de 'job-search-theory' van McKenna (1985) gebruikt.² Uitgangspunt van de 'job-search-theory' is een kosten/baten-verhouding: het verwerven van arbeidsmarktinformatie brengt kosten met zich mee in de vorm van verlies in tijd, geld en alternatieve bestedingsmogelijkheden. Afhankelijk van de waarde die iemand hecht aan het vinden en hebben van een baan is iemand meer of minder bereid die kosten te maken. Onder zoekkosten worden in dit geval de investeringen verstaan die door de persoon zelf worden gemaakt en waarvan de persoon mogelijk baten – in de vorm van het vinden van een baan – verwacht. De verschillende methoden die gehanteerd kunnen worden om een baan te zoeken variëren in kosten. In het algemeen zal het zoeken via formele kanalen

minder kosten met zich mee brengen dan het zoeken via informele kanalen. Het schrijven van een sollicitatiebrief kost immers minder aan tijd, geld en alternatieve bestedingsmogelijkheden dan het opbouwen en onderhouden van een sociaal netwerk waarvan mogelijk hulp te verwachten is bij het vinden van een baan.

Op grond van deze 'job-search-theory' kan het gevonden verschil in zoekgedrag tussen vrouwen en mannen als volgt worden verklaard: mannen hebben in het algemeen meer belang dan vrouwen bij het vinden en hebben van een baan en zijn daarom bereid meer kosten te maken bij het zoeken naar een baan.

De vraag is echter of vrouwen op het punt van het hechten van belang aan een baan zomaar over één kam kunnen worden geschoren. Uit onderzoek (Sanders, Lindenberg en Van Doorne-Huiskes, 1989) komt naar voren dat vrouwen in dit opzicht onderling sterk verschillen. In dit onderzoek wordt het verschil in voorkeuren voor bepaalde typen banen tussen vrouwelijke en mannelijke afgestudeerden van hogere beroepsopleidingen bestudeerd. Het belang dat aan het hebben van een baan wordt gehecht wordt hierbij geoperationaliseerd als 'de ambitie voor een full-time baan over tien jaar'. Op de vraag welk type banen vrouwen met een 'mannelijke' hogere beroepsopleiding over tien jaar ambiëren antwoordt 68% een full-time baan te prefereren; 32% antwoordt een part-time baan te prefereren. Bij de mannen met een zelfde opleiding zijn de verschillen onderling veel kleiner: 93% ambieert een full-time baan en slechts 7% ambieert een part-time baan.

Op grond van de 'job-search-theory' (McKenna, 1985) kan worden verwacht dat, naarmate vrouwen meer belang hechten aan het vinden van een baan, zij meer bereid zullen zijn daar (zoek)kosten voor te maken. Met behulp van de 'job-search-theory' kan echter niet worden verklaard waarom vrouwen onderling sterk verschillen in de waarde die wordt gehecht aan het vinden van een baan. Evenmin is met behulp van deze theorie te verklaren waarom vrouwen minder belang hechten aan het hebben van een baan dan mannen. Verwacht kan worden dat het verschil tussen vrouwen en mannen in het belang dat wordt gehecht aan het hebben van een baan, te verklaren is door het verschil in hun toekomstbeeld. Waar mannen veelal verwachten tot hun pensioen betaalde arbeid te verrichten, zullen

vrouwen dit in het algemeen veel minder verwachten. Van cruciaal belang voor het verklaren van de verschillen tussen vrouwen onderling lijkt dan de verklaring waarom vrouwen en mannen verschillen in hun toekomstbeeld. Immers, wanneer duidelijk is waarom vrouwen en mannen een verschillend toekomstbeeld hebben, zou het eveneens mogelijk moeten zijn aan te geven waarom vrouwen onderling verschillen in hun toekomstbeeld. Daarmee zouden ook, via het belang dat wordt gehecht aan het hebben van een baan, verschillen in hun zoekgedrag kunnen worden verklaard.

Hiermee zijn de twee delen van het centrale probleem van dit artikel aangegeven. De probleemstelling wordt als volgt geformuleerd:

- a. 'Waarom verschillen vrouwen en mannen enerzijds en vrouwen onderling anderzijds in hun toekomstverwachtingen?' en
- b. 'Is het mogelijk met behulp van de verschillen in toekomstverwachtingen tussen vrouwen en mannen enerzijds en tussen vrouwen onderling anderzijds hun zoekgedrag naar banen te verklaren?'

In de volgende paragraaf wordt een theoretisch model beschreven, waarin zowel het eerste als het tweede deel van de probleemstelling zal worden uitgewerkt. De afleidingen (hypothesen) uit dit theoretisch model worden in de daarop volgende paragraaf getoetst. Het artikel sluit af met een conclusie.

Theoretisch model

Algemeen

Voor het beschrijven van een algemeen mechanisme dat de toekomstverwachtingen genereert, lijkt de hypothese van een dubbel en een diffuus levensperspectief van vrouwen (Saharso en Westerbeek, 1983) een nuttig uitgangspunt te vormen. Met deze hypothese wordt de specifieke situatie aangeduid waarin veel vrouwen zich in onze samenleving bevinden, namelijk dat zij, naast of in plaats van een baan, ook nog een perspectief hebben als moeder en/of echtgenote. Een gevolg hiervan is dat vrouwen minder eenduidig afkoersen op het ene doel van een baan of carrière. Door de aanwezigheid van een alternatieve loopbaan van moeder en echtgenoot beschikken vrouwen, in tegenstelling tot mannen, over een uitvluchtmogelijkheid voor de betaalde loopbaan. In het hebben van deze uitvluchtmogelijkheid schuilt het gevaar

van een verminderde betrokkenheid bij de wereld van studie en werk, aldus Saharso en Westerbeek (1983).

De hypothese van een dubbel en een diffuus levensperspectief is interessant, maar tot nu toe weinig uitgewerkt en alleen geformuleerd aan de hand van 16 diepte-interviews met vrouwen over studie uitval en -vertraging (Saharso en Westerbeek, 1983). Toch lijkt hij geschikt om als basis voor de verdere theoretische uitwerking te worden gebruikt.

Toekomstbeeld

In het navolgende wordt in plaats van het (te) wijde begrip 'levensperspectief' het begrip 'toekomstbeeld' gebruikt. Hiermee wordt het beeld bedoeld dat iemand van zijn of haar toekomst op het terrein van de betaalde arbeid heeft.

Door de aanname dat er in de opvoeding van jongens een stevig accent ligt op de noodzaak tot het hebben van een betaalde baan en de aanname dat meisjes nog altijd voornamelijk worden opgevoed met het idee dat zij later vooral huisvrouw en moeder zullen zijn, verwachten we dat de keuze voor 'werken buitenhuis' voor vrouwen een tweetal consequenties heeft. Ten eerste betekent kiezen voor een betaalde loopbaan een loopbaan erbij. Het toekomstbeeld van de onbetaalde loopbaan verdwijnt hierdoor immers niet: hun toekomstbeeld wordt dubbel. Ten tweede is hun toekomstbeeld door de keuze niet meer eenduidig. Zowel een baan als een huwelijk en kinderen, of een combinatie daarvan, staan in principe als toekomstmogelijkheden voor hen open: hun toekomstbeeld wordt diffuus. Dit betekent dat voor vrouwen de onbetaalde loopbaan een restrictie vormt bij het maken van keuzes in de betaalde loopbaan: hun alternatieve loopbaan van huisvrouw en moeder zal van invloed zijn op hun arbeidsmarktgedrag en dus op hun zoekgedrag. Voor mannen is dit, gezien de bestaande arbeidsverdeling, niet het geval.

Het toekomstbeeld is echter niet voor elke vrouw even dubbel en even diffuus. De mate van dubbelheid en van diffuusheid zal deels afhangen van de realiteit van de uitwijkmogelijkheid. Te verwachten is dat het alternatief van huisvrouw en moeder meer realiteit bevat voor vrouwen die een partner hebben of samenwonen. Maar ook voor vrouwen die (nog) niet samenwonen maar wel een part-

ner hebben, zal de uitwijkmogelijkheid meer realiteit bevatten dan voor vrouwen zonder partner. Verwacht wordt dat naarmate de uitwijkmogelijkheid van vrouwen meer realiteit bevat, ze minder verwachten dat ze in de toekomst een full-time baan zullen hebben. Anders gesteld: vrouwen zonder een vaste partner zullen vaker dan vrouwen met een vaste partner verwachten in de toekomst een full-time baan te hebben. Van mannen daarentegen wordt verwacht dat ze, onafhankelijk van het wel of niet hebben van een vaste partner, in de toekomst verwachten een full-time baan te hebben.

Zoekgedrag

Gegeven de verwachte verschillen in toekomstbeeld tussen vrouwen en mannen enerzijds en tussen vrouwen onderling anderzijds, worden vervolgens aard en intensiteit van het zoekgedrag verklaard. We onderscheiden twee soorten activiteiten, die kunnen worden gebruikt bij het zoeken naar een baan: *formeel* (schrijven op een advertentie, open sollicitatiebrieven) en *informeel* (inschakelen en gebruiken van sociale hulpbronnen, zoals kennissen en familie en via stage of afstudeeropdracht een baan zoeken). Deze activiteiten verschillen in kosten die moeten worden gemaakt. In het algemeen geldt dat hoe intensiever wordt gezocht en hoe meer activiteiten worden ondernomen, des te hoger de kosten zijn. Afhankelijk van hun toekomstbeeld zullen vrouwen en mannen meer of minder bereid zijn die kosten te maken. Uit de aanname van een alternatieve loopbaan volgt dat vrouwen in het algemeen minder intensieve zoekactiviteiten zullen ondernemen en minder bereid zullen zijn naar een baan te zoeken via die kanalen, die hoge kosten met zich meebrengen. Vrouwen zullen dus, afhankelijk van de realiteit van het alternatief van de onbetaalde loopbaan, minder bereid zijn via informele kanalen te zoeken (activiteit die hoge kosten met zich meebrengt) en meer bereid zijn om formele zoekactiviteiten (lagere kosten) te ondernemen. Aan de andere kant verwachten we dat mannen in verhouding in sterkere mate bereid zijn kosten te maken voor het vinden van een baan.

Door de verwachte verschillen in toekomstbeeld voorspellen we dat vrouwen in vergelijking met mannen: (1) minder intensief zoeken en (2) vaker formele methoden en minder vaak informele methoden gebruiken bij het zoeken naar een baan. Deze hypothesen zullen sterker gelden naarmate

vrouwen minder verwachten in de toekomst een full-time baan uit te oefenen. Dit betekent dat voor vrouwen de hypothesen kunnen worden geformuleerd dat, naarmate vrouwen minder verwachten in de toekomst een full-time baan te hebben: (3) vrouwen minder intensief zoeken, en (4) vrouwen vaker via formele methoden zoeken en minder vaak via informele methoden.

Het onderzoek

Opzet en respons

Als onderzoeksgroep zijn vrouwen en mannen met 'mannelijke'³ hogere beroepsopleidingen gekozen, die in juni 1988 zijn afgestudeerd en in december 1988 een baan hebben gevonden. Deze onderzoeksgroep heeft ten opzicht van allerlei andere mogelijke onderzoeksgroepen een aantal voordelen. Ten eerste kan worden aangenomen dat de onderzoeksgroep zowel (zeer) sterk gemotiveerde mannen als (zeer) sterk gemotiveerde vrouwen bevat. Zowel de mannen als de vrouwen hebben immers veel tijd en moeite geïnvesteerd in de opleiding en het is aannemelijk dat ze daar, met het diploma op zak, de vruchten van willen plukken. Dit zal in nog sterkere mate voor de vrouwelijke afgestudeerden gelden, omdat ze door het volgen van een 'mannelijke' opleiding al één of meer barrières hebben moeten overwinnen. Dit betekent dat, naar alle waarschijnlijkheid, de variatie in het belang dat zij hechten aan het vinden van een baan klein is en dat een kritische toetsing van het theoretisch model mogelijk is. Of wel: gevonden verschillen in zoekgedrag zijn naar alle waarschijnlijkheid toe te schrijven aan een verschil in toekomstbeeld. Ten tweede heeft de hele onderzoeksgroep op het moment dat de vragenlijst werd ontvangen een baan. Dit heeft tot gevolg dat retrospectieve vragen naar alle waarschijnlijkheid in gelijke mate worden gekleurd door de situatie op moment van onderzoek.

Uit de vele 'mannelijke' studierichtingen van het hogere beroepsonderwijs zijn die richtingen geselecteerd waar gemiddeld meer dan 30 vrouwen per jaar afstuderen. Dit is gebeurd in verband met de 'non-response' en de voorwaarden voor verschillende statistische toetsen. Dit leverde de volgende zes studierichtingen op: vier verschillende richtingen van het Hoger Technisch Onderwijs (HTO): bedrijfskunde, bouwkunde, chemische technologie en informatica, een richting van het Hoger Economisch en Administratief Onderwijs

(HEAO): bedrijfseconomie en tenslotte een richting van de Hogere Landbouw School (HLS): Nederlandse landbouw.

Voor dit onderzoek zijn alle HTO-, HEAO-, en HLS-opleidingen in Nederland benaderd om namen en adressen van in 1988 afgestudeerde vrouwen en mannen te geven. Niet alle opleidingen maakten onderscheid tussen vrouwen en mannen. Getracht is om zoveel mogelijk vrouwelijke studenten een vragenlijst te sturen. Dit betekent dat daar waar opleidingen in hun adressenlijsten onderscheid maakten tussen vrouwelijke en mannelijke afgestudeerden, aan alle vrouwen en aan een steekproef uit de populatie van mannen een vragenlijst is gestuurd. Bij HBO-instellingen die in hun adressenlijsten geen onderscheid maakten tussen vrouwen en mannen werd de gehele groep aangeschreven. Totaal zijn in december 1988 over de zes genoemde studierichtingen 1567 vragenlijsten verstuurd.

De totale response bedraagt 47.3%: 741 ingevulde vragenlijsten zijn terug ontvangen. De response varieert voor de verschillende richtingen van 35.9% voor afgestudeerde bouwkundigen tot 55.0% voor afgestudeerde bedrijfseconomen.⁴ Omdat niet alle HBO-instellingen in hun adressenlijsten verschil maakten tussen vrouwen en mannen is de response van de vrouwen en de response van de mannen alleen via een schatting te achterhalen. Uitgaande van de landelijke verdeling van vrouwen en mannen voor de verschillende HBO-richtingen varieert de response nagenoeg niet voor vrouwen en mannen: 48% van de vrouwelijke afgestudeerden stuurde een ingevulde vragenlijst terug.

Van de 741 respondenten zijn 165 mannen na het behalen van hun diploma opgeroepen voor militaire dienst, 67 vrouwen en mannen zijn verder gaan studeren en 54 respondenten zijn er een half jaar na het verlaten van de opleiding (nog) niet in geslaagd een baan te vinden.⁵ Dit betekent dat 455 respondenten een baan hebben gevonden en in principe in de verdere analyse worden meegenomen. Zeven respondenten hebben echter geen full-time baan.⁶ Om mogelijke vertekeningen in de vraag naar hun verwachting in de toekomst over een baan tegen te gaan zijn deze zeven bij de verdere analyses niet meegenomen. Dit betekent dat alleen de respondenten die met een full-time baan zijn gestart in de analyses worden meegenomen.

De vragenlijst

Voor het nagaan van het toekomstbeeld en het zoekgedrag is een vragenlijst opgesteld. Het toekomstbeeld is nagegaan door de afgestudeerden te vragen hoe groot zij de kans achten dat het hebben van een full-time baan in de toekomst (over tien jaar) werkelijkheid wordt. Gevraagd werd deze kans aan te geven op een vijfpuntsschaal, lopend van zeer groot (1) naar heel klein (5).

Voor het nagaan van het zoekgedrag zijn twee vragen opgesteld. In de eerste plaats werd gevraagd naar de methoden die bij het zoeken van een baan zijn gebruikt. Hierbij kon worden aangestreept van welke van de onderstaande methoden gebruik was gemaakt bij het zoeken naar een baan: (1) reageren op een advertentie, (2) open sollicitatiebrief, (3) uitzendbureau, (4) stage of afstudeeropdracht, (5) arbeidsbureau, (6) navraag bij werkgever, (7) voorspraak, (8) zelf een advertentie plaatsen, (9) vrijwilligerswerk en (10) arbeidsvoorzieningsmaatregel. Vervolgens was er een (open) vraag naar het aantal verschillende banen waarop is gesolliciteerd.

De *intensiteit van het zoekgedrag* wordt nagegaan aan de hand van de eerste twee vragen (methoden van zoeken, aantal sollicitaties), de *aard van het zoekgedrag* wordt eveneens aan de hand van de eerste vraag nagegaan. Hiervoor worden de verschillende zoekmethoden gecategoriseerd: 'advertentie' en 'open sollicitatiebrief' vallen in de categorie '*formeel*', en 'stage of afstudeeropdracht', 'navraag bij werkgever' of 'voorspraak' in de categorie '*informeel*'.

Vier biografische vragen naar sekse, opleiding, partner en leefvorm zijn toegevoegd.

Resultaten

In deze paragraaf worden eerst de verschillen in toekomstbeeld tussen vrouwen en mannen en tussen vrouwen onderling en mannen onderling gerapporteerd. Vervolgens komen verschillen in zoekgedrag tussen vrouwen en mannen aan de orde, gerelateerd aan verschillen in hun toekomstbeeld.

Toekomstbeeld

Voor het nagaan van het toekomstbeeld van vrouwen en mannen zijn de respondenten op grond van hun leefvorm in drie groepen verdeeld, te weten: 1. afgestudeerden zonder partner, 2. afgestu-

deerden met een vaste partner maar niet samenwonend en 3. afgestudeerden die met hun vaste partner samenwonen. In tabel 1 wordt het toekomstbeeld wat betreft het hebben van een full-time baan over tien jaar vergeleken voor vrouwen en mannen en hun leefvorm.

Tabel 1. Verwachtingen om over tien jaar een full-time baan te hebben voor vrouwen en mannen, met en zonder een vaste partner op een vijfpuntsschaal (1=kans is zeer groot en 5=kans is zeer klein).

<i>Leefvorm</i>	<i>Vrouwen (n=124)</i>	<i>Mannen (n=325)</i>
Zonder partner	2.1	1.2
Met partner, niet samenwonend	2.5	1.2
Met partner, wel samenwonend	2.3	1.2
Totaal	2.3	1.2

In een ANOVA (toekomstbeeld als onafhankelijke variabele en sekse en leefvorm als afhankelijke variabelen) wordt het hoofdeffect 'sekse' ($F(1,440)=190.9$; $p<.001$) en het interactie-effect 'sekse x leefvorm' ($F(1,440)=5.9$; $p<.01$) significant gevonden. Uit de ANOVA en tabel 1 blijkt dat mannen de kans dat ze over tien jaar een full-time baan hebben gemiddeld groter achten dan vrouwen ($M=1.2$ vs $M=2.3$). Terwijl er nagenoeg geen verschil wordt gevonden tussen mannen onderling (resp. $M=1.2$ vs $M=1.2$ vs $M=1.2$) wordt wel een verschil gevonden tussen vrouwen onderling. Vrouwen zonder partner ($M=2.1$) verwachten in sterkere mate dan vrouwen met vaste

partner, ongeacht het wel of niet samenwonen ($M=2.5$ vs $M=2.3$), dat ze over tien jaar een full-time baan hebben.

Samenvattend kan worden opgemerkt dat, conform de verwachtingen, mannen sterker dan vrouwen de verwachting hebben dat ze over tien jaar een full-time baan hebben. Tevens lijkt de huidige situatie van vrouwen van invloed te zijn op dit toekomstbeeld: vrouwen met een partner, al dan niet samenwonend, verwachten minder dan vrouwen zonder partner over tien jaar een full-time baan te hebben. Bij mannen doen zich deze verschillen niet voor.

Toekomstbeeld en zoekgedrag

Voor het nagaan van het effect van het toekomstbeeld op het zoekgedrag is de variabele 'kans om over tien jaar een full-time baan te hebben' (ofwel: toekomstbeeld) gedichotomiseerd. Dit is gebeurd omdat slechts een zeer klein aantal vrouwen en mannen deze kans klein tot zeer klein acht. De variabele is gedichotomiseerd aan de hand van de mediaanscore; de twee categorieën krijgen respectievelijk het etiket '(zeer) hoge verwachting voor een full-time baan over tien jaar' en het etiket 'redelijk hoge verwachting voor een full-time baan over tien jaar'.

Intensiteit van het zoekgedrag. Voor het toetsen van de hypothesen 'vrouwen zoeken minder intensief dan mannen' en 'naarmate vrouwen minder verwachten een full-time baan te hebben in de toekomst, zoeken vrouwen minder intensief' is een MANOVA uitgevoerd, waarbij het aantal verschillende gebruikte zoekmethoden en het aantal sollicitaties als 'within-subject'-factor fungeerden terwijl sekse en toekomstbeeld 'between-sub-

Tabel 2. Het aantal verschillende gebruikte zoekmethoden en het aantal sollicitaties voor vrouwen en mannen gesplitst naar hun verwachting over tien jaar wat betreft een full-time baan.

	<i>Aantal gebruikte zoekmethoden</i>	<i>Aantal sollicitaties</i>	<i>Totaal</i>
Vrouwen	2.5	7.8	10.3
(zeer) hoge verwachting	3.0	9.5	12.5
redelijk hoge verwachting	2.0	6.1	8.1
Mannen	3.1	9.1	12.2
(zeer) hoge verwachting	3.0	8.2	11.2
redelijk hoge verwachting	3.1	9.9	13.0
Totaal	2.9	8.3	11.1

ject'-factoren vormden. De 'within-subject'-factor vergelijkt de variantie voor de twee variabelen *binnen* personen en met behulp van de 'between-subject'-factor wordt de variantie *tussen* verschillende groepen, bijvoorbeeld tussen vrouwen en mannen, vergeleken. Het zal duidelijk zijn dat de hypothesen met name betrekking hebben op de twee 'between-subject'-factoren en niet op de 'within-subject'-factor.

In tabel 2 worden voor vrouwen en mannen, uitgesplitst naar hun toekomstbeeld, het aantal gebruikte methoden (maximaal 10) en het aantal verrichte sollicitaties gegeven.

Hoewel het hoofdeffect 'seks' over de twee variabelen niet significant wordt gevonden ($F(1,306)=1.56$, n.s.) wordt er voor het aantal gebruikte zoekmethoden een tendens in de verwachte richting gevonden ($F(1,306)=2.94$, $p<.08$): mannelijke afgestudeerden lijken bij het zoeken naar een baan meer verschillende zoekmethoden te gebruiken dan de groep vrouwelijke afgestudeerden ($M=3.1$ vs $M=2.5$). Hoewel niet significant zijn de gevonden verschillen tussen vrouwen en mannen wat betreft het aantal verrichte sollicitaties eveneens in de voorspelde richting: mannen hebben gemiddeld op 9.1 verschillende banen gesolliciteerd, terwijl vrouwen gemiddeld op 7.8 verschillende banen hebben gesolliciteerd. Hiermee wordt de hypothese dat vrouwen minder intensief zoeken niet bevestigd; er wordt echter wel een tendens in de voorspelde richting gevonden.

Er blijkt een significant interactie-effect 'seks x toekomstbeeld' ($F(1,306)=4.69$, $p<.04$). Dit interactie-effect wordt zowel bij het aantal gebruikte zoekmethoden ($F(1,306)=5.30$, $p<.02$) als bij

het aantal verrichte sollicitaties ($F(1,306)=3.98$, $p<.05$) significant gevonden. Beide variabelen vertonen eenzelfde patroon: het aantal gebruikte zoekmethoden en het aantal verrichte sollicitaties blijkt bij vrouwen meer afhankelijk te zijn van hun toekomstbeeld dan bij mannen. Anders gesteld: naarmate vrouwen meer de verwachting hebben dat ze over tien jaar een full-time baan hebben, hebben ze meer diversiteit in hun verschillende zoekmethoden en hebben ze vaker op een groter aantal verschillende banen gesolliciteerd. De vrouwen die in (zeer) hoge mate verwachten over tien jaar een full-time baan te hebben, hebben gemiddeld drie verschillende zoekmethoden gebruikt en op gemiddeld 9.5 banen gesolliciteerd, terwijl deze gemiddelden voor de vrouwen die in mindere mate over tien jaar een full-time baan verwachten respectievelijk 2.0 en 6.1 zijn. Uit de resultaten volgt dat de hypothese betreffende het zoekgedrag en het toekomstbeeld – naarmate vrouwen minder verwachten in de toekomst een full-time baan te hebben zoeken ze minder intensief – zowel wat betreft het aantal gebruikte zoekmethoden als het aantal verschillende sollicitaties kan worden bevestigd.

Aard van het zoekgedrag. Voor het toetsen van de hypothesen 'vrouwen zoeken vaker dan mannen via formele zoekmethoden en minder vaak via informele zoekmethoden' en 'naarmate vrouwen minder verwachten een full-time baan te hebben in de toekomst, zoeken vrouwen vaker formeel en minder vaak informeel' is voor de verschillende respondenten nagegaan hoe vaak ze bij het zoeken naar een baan gebruik hebben gemaakt van zoekmethoden die als 'formeel' worden gecategoriseerd en hoe vaak van zoekmethoden die als 'informeel' gelden. Omdat de categorieën niet uit

Tabel 3. De aard van de verschillende gebruikte zoekmethoden (formeel en informeel) voor vrouwen en mannen uitgesplitst naar hun verwachting over tien jaar wat betreft het hebben van een full-time baan.

	Formeel	Informeel	Totaal
Vrouwen	.29	.06	.35
(zeer) hoge verwachting	.27	.07	.34
redelijk hoge verwachting	.31	.04	.35
Mannen	.21	.10	.31
(zeer) hoge verwachting	.23	.09	.32
redelijk hoge verwachting	.18	.10	.28
Totaal	.24	.08	.32

een gelijk aantal zoekmethoden bestaan, is het aantal gebruikte methoden van de categorie 'formeel' door twee en het aantal van de categorie 'informeel' door drie gedeeld. Tevens werden de twee aantallen – aantal gebruikte formele zoekmethoden en aantal gebruikte informele zoekmethoden – gedeeld door het aantal gebruikte zoekmethoden. De (genormaliseerde) aantallen gebruikte formele en informele zoekmethoden worden vervolgens in een MANOVA als 'within-subject'-factor opgenomen, de variabelen sekse en toekomstbeeld als 'between-subject'-factor. De aantallen gebruikte formele en informele zoekmethoden worden voor vrouwen en mannen, uitgesplitst naar hun toekomstbeeld, gegeven in tabel 3.

De 'within-subject'-factor 'methode' is significant gevonden ($F(1,385)=157.78$, $p<.001$): de totale groep respondenten maakt vaker gebruik van formele dan van informele methoden bij het zoeken naar een baan. Dit effect wordt zowel bij de vrouwen als bij de mannen gevonden. Voor het al dan niet verwerpen van de geformuleerde hypothesen betreffende de aard van het zoekgedrag is dit (hoofd)effect echter niet van belang. Voor het al dan niet verwerpen van de hypothese 'vrouwen maken vaker gebruik dan mannen van formele zoekmethoden en minder vaak dan mannen van informele methoden' is de interactie 'sekse x methode' wel van belang. Deze wordt significant gevonden: $F(1,385)=16.68$, $p<.001$. De groep vrouwelijke afgestudeerden met 'mannelijke' HBO's maakt significant ($F(1,385)=11.32$, $p<.001$) vaker gebruik van formele zoekmethoden dan de groep mannelijke afgestudeerden met eenzelfde opleiding ($M=.29$ vs $M=.21$). Voor de informele zoekmethoden geldt het omgekeerde: de groep mannelijke afgestudeerden maakt significant ($F(1,385)=8.26$, $p<.01$) vaker dan de groep vrouwelijke afgestudeerden gebruik van informele zoekmethoden ($M=.06$ vs $M=.10$). Deze resultaten betekenen een bevestiging van de hypothese: vrouwen maken (significant) vaker dan mannen gebruik van formele zoekmethoden en mannen maken (significant) vaker dan vrouwen gebruik van informele zoekmethoden.

Voor de tweede hypothese over de aard van het zoekgedrag – naarmate vrouwen minder verwachten dat ze over tien jaar een full-time baan hebben gebruiken ze vaker formele methoden en gebruiken ze minder vaak informele methoden –

is de interactie 'sekse x toekomstbeeld x methode' van belang. Deze wordt eveneens significant gevonden: $F(1,385)=5.01$, $p<.03$. Uit de tabel komt naar voren dat vrouwen met een redelijk hoge verwachting voor een full-time baan over tien jaar, in vergelijking met vrouwen die een (zeer) hoge verwachting hebben voor een full-time baan, vaker formele zoekmethoden gebruiken ($M=.31$ vs $M=.27$) maar minder vaak informele ($M=.04$ vs $M=.07$). Anders gesteld: naarmate een vrouw meer verwacht in de toekomst een full-time baan te hebben is ze nu meer bereid via informele methoden, die in het algemeen hogere kosten met zich mee brengen, te zoeken dan een vrouw die minder verwacht in de toekomst een full-time baan te hebben. Naarmate ze meer verwacht in de toekomst een full-time baan te hebben is ze meer bereid een werkgever te vragen om een baan, of vrienden en kennissen te vragen om voorspraak bij een eventuele baan dan een vrouw die minder verwacht in de toekomst full-time te werken. Uit de MANOVA en tabel 3 wordt de tweede hypothese betreffende de aard van het zoekgedrag eveneens bevestigd: naarmate vrouwen minder verwachten dat ze over tien jaar een full-time baan hebben gebruiken ze vaker formele methoden en minder vaak informele methoden.

Conclusie

De resultaten uit dit onderzoek laten zien dat vrouwen en mannen enerzijds en vrouwen onderling anderzijds verschillen in hun toekomstbeeld ten aanzien van het hebben van een full-time baan. Tevens wordt aangetoond dat zowel de aard als de intensiteit van het zoekgedrag afhankelijk is van het toekomstbeeld van vrouwen.

Waar mannelijke afgestudeerden van overwegend door mannen gevolgd hogere beroepsopleidingen veelal sterk de verwachting hebben dat ze over tien jaar een full-time baan hebben, zijn vrouwelijke afgestudeerden van eenzelfde opleiding hier veel minder zeker van. Tevens lijkt de huidige situatie van vrouwen van invloed te zijn op dit toekomstbeeld: vrouwen met een partner, al dan niet samenwonend, verwachten minder dan vrouwen zonder partner over tien jaar een full-time baan te hebben. Al naar gelang voor vrouwen de uitwijkmogelijkheid van huisvrouw en moeder meer realiteit bevat verwachten ze minder in de toekomst een full-time baan te hebben. Voor mannen blijkt het wel of niet hebben van een partner en het wel of niet samenwonen geen enkele in-

vloed te hebben op de verwachting voor een full-time baan in de toekomst.

Het zoekgedrag, zowel wat betreft intensiteit als aard, lijkt afhankelijk te zijn van dit toekomstbeeld. Hoewel de hypothese dat de vrouwelijke afgestudeerden minder intensief zoeken dan de mannelijke niet kan worden bevestigd, wijzen de resultaten wel in de verwachte richting: mannen lijken meer verschillende methoden te gebruiken bij het zoeken naar een baan dan vrouwen en lijken op meer verschillende banen te hebben gesolliciteerd dan vrouwen.

De tweede hypothese betreffende de intensiteit van het zoekgedrag, naarmate vrouwen minder verwachten over tien jaar een full-time baan te hebben zoeken ze minder intensief, kan wel worden bevestigd. Vrouwen die een (zeer) hoge verwachting hebben dat ze in de toekomst full-time werken gebruiken meer verschillende zoekmethoden en hebben op meer verschillende banen gesolliciteerd dan vrouwen die een redelijke verwachting hebben dat ze in de toekomst full-time werken.

Wat betreft de aard van het zoekgedrag worden zowel verschillen tussen vrouwen en mannen als tussen vrouwen onderling gevonden. Zoals verwacht maken vrouwen vaker dan mannen gebruik van formele zoekmethoden terwijl mannen vaker dan vrouwen gebruik maken van informele zoekmethoden. Eveneens zoals verwacht maken vrouwen, naarmate ze minder verwachten in de toekomst full-time te gaan werken, meer gebruik van formele methoden, maar minder van informele methoden bij het zoeken naar een baan.

Samenvattend kan worden geconcludeerd dat verschillen in zoekgedrag naar banen tussen vrouwelijke afgestudeerden van 'mannelijke' HBO's onderling en tussen vrouwen en mannen van dezelfde opleidingen met behulp van de 'job-search-theory' (McKenna, 1985) kunnen worden verklaard. Deze verschillen hebben zowel op de aard als de intensiteit van het zoeken betrekking. Tevens wordt in het onderhavige onderzoek empirisch steun gevonden voor de relatie tussen het toekomstbeeld, ofwel: de verwachting om in de toekomst een full-time baan te hebben, en de relationele situatie (wel of niet een partner) van vrouwen.

Noten

1. Aan de hand van vier criteria ordent Granovetter (1973) verschillende soorten contacten in het netwerk op een continuüm van 'sterke' naar 'zwakke' bindingen. Hij noemt sociale bindingen sterker, naarmate de hoeveelheid samen doorgebrachte tijd groter is, de intimiteit van de relatie groter is, de emotionale relatie groter is en de wederkerigheid in elkaar verleende diensten groter is ('voor wat hoort wat').
2. Deze zoekkostentheorie kan gezien worden als een uitbreiding van de neo-klassieke zoekkostentheorie waarbij de aanname dat ieder mens volledig geïnformeerd is over banen wordt losgelaten.
3. Hiermee worden die hogere beroepsopleidingen bedoeld, die voor meer dan 75% door mannen worden gevolgd.
4. Response van de overige studierichtingen: informatica 40.2%, bedrijfskunde 41.9%, Nederlandse landbouw 51.8%, en chemische technologie 53.1%.
5. Er worden geen sekseverschillen gevonden in het 'verder gaan studeren' en in het '(nog) geen baan gevonden hebben'.
6. Vier mannen en één vrouw werken minder dan 30 uren per week en één man en één vrouw werken minder dan tien uren.

Literatuur

- Campbell, K.E., en R.A. Rosenfeld (1985), 'Job search and job mobility: sex and race differences', in: R.L. Simpson en I.H. Simpson (eds.), *Research in the sociology of work*, 3, Greenwich, blz. 147-174.
- Concoran, M., L. Datcher en G.J. Duncan (1980), 'Information and influence networks in labor markets', in: G.J. Duncan en J.N. Morgan (eds.), *Five thousand American families: patterns of economic progress*, VIII, University of Michigan, Ann Arbor, blz. 1-37.
- Flap, H.D., en N.D. de Graaf (1985), 'Sociaal kapitaal en bereikte beroepshoogte', *Mens en maatschappij*, 60, blz. 325-344.
- Fisher, C.S., en S.J. Oliner (1983), 'A research note on friendship, gender and the life cycle', *Social Forces*, 62, blz. 124-133.
- Graaf, N.D. de, en H.D. Flap (1988), 'With a little help from my friends: social resources as an explanation of occupational status and income in the Netherlands, the United States and West-Germany', *Social Forces*, 67.
- Granovetter, M.S. (1974), *Getting a job: a study of contracts and career*, Cambridge.
- Kortenhooven, D., J. van Doorne-Huiskes, P.P. Groenewegen en I. Maas (1988), 'Vestiging van vrouwelijke huisartsen', *Mens en maatschappij*, 63, blz. 24-43.
- Lin, N. e.a. (1981), 'Social resources and strength of ties', *American Sociological Review*, 46, blz. 393-405.
- McKenna, C.J. (1985), *Uncertainty and the labour market: recent developments in the job-search theory*, Wheatsheaf Books, Brighton.
- McPherson, J.M., en L. Smith-Lovin (1982), 'Women and weak ties: differences by sex in the size of voluntary organizations', *American Journal of Sociology*, 87, blz. 883-904.

- McPherson, J.M., en L. Smith-Lovin (1986), 'Sex-segregation in voluntary associations', *American Sociological Review*, 51, blz. 69-79.
- Saharso, S., en J. Westerbeek (1983), 'De precaire balans', *Tijdschrift voor Vrouwenstudies*, 13.
- Sanders, K., J. van Doorne-Huiskes en S. Lindenberg (1989), *Ontsnappen vrouwen door het volgen van een 'mannelijke' beroepsopleiding aan de typische 'vrouwelijke' voorkeurspatronen bij de keuze voor een baan?*, in voorbereiding.
- Willmott, P. (1987), *Friendship networks and social support*, Policy Studies Institute, London.